

stru og den videnskabelige Stab var da alt indtrufne 5--6 Uger efter Afrejsen fra Hobart.

Ekspeditionen var dermed i det Hele taget lykkelig endt.

Til den egentlige Beretning om Begivenhederne, slutter der sig et Uddrag af Kaptajn Jensens Rapport om Sydkorsets Rejse og Ophold ved Campbell-Øerne ved New-Zealand i Vinteren 1900, Præparant Hansons efterladte Notater, Oversigt over det saakaldte Bipolaritets-Spørgsmaal (Ligheden imellem det nordlige og sydlige Polarhavs Dyreformer), og Oversigter over Ekspeditionens zoologiske, botaniske, geologiske og magnetiske Arbejder og Resultater. Blandt disse frembyder særlig hvad der angaar Zoologien stor Interesse. Der fandtes saaledes af Fisk ikke mindre end 8 nye, hidtil ukendte Arter, derhos af de lavere Dyr, en Mængde ligeledes hidtil ukendte Former, deriblandt ogsaa en ny Art af et vingeløst Insekt. Blandt andre Mærkeligheder fiskedes en Gang en Vandmand (Medusa), der vejede 90 Pund, og hvis blaarøde Klokke havde en Diameter af 29 Tommer, medens de slimede Traade, der gik ud fra denne, havde en Længde af 7 til 8 Alen.

Den magnetiske Sydpol antages af Borchgrevink at maatte søges omtrent paa $73^{\circ} 20'$ Bredde og 146° østlig Længde.

Om nu end flere, senere Ekspeditioner har fulgt det af Borchgrevink givne Eksempel og overvintret, og om det end for den sidste af disse, der er ført af Englænderen Scott, er lykkedes d. 29. Decbr. 1902 at naa ind i Landet til et Punkt paa $82^{\circ} 17'$ Bredde og $163^{\circ} 40'$ østlig Længde, og derved at erhverve et nøjere Kendskab til Victoria-Land, saa maa det dog fastholdes, at det var Borchgrevink, der førte an og viste Vejen, og alle maa være ham taknemmelig for de betydelige Resultater, han naaede, og om hvilke hans Bog melder.

Emil Madsen.

Forschungsreise in den zentralen Tiën-schan und Dsungarischen Ala-tau im Sommer 1902 von Dr. *Max Friedrichsen*

Det 311 Oktavsider stærke Bind, som indeholder Resultatet af Forfatterens Deltagelse i den ovenanførte Forskningsrejse, er udgivet af „Geographische Gesellschaft“ i Hamborg, hvis Meddelelsers XX Bd. 1904 det helt optager. Det indeholder bl. a. 86 fortræffelige og instruktive Afbildninger og 2 originale Kort.

Forf. har i „Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde“ zu Berlin Aargang 1899, „Morphologie des Tiën-schan“, samlet og kritisk bearbejdet, hvad der

tidligere fandtes publiceret paa forskellige Sprog om disse Bjærglande, og fandt nu i Aaret 1902 Lejlighed til selv at besøge Tiën-shan (Tian-shan) etc. som Medlem af en Ekspedition, der under Ledelse af Professor W. W. Saposchnikow udgik til disse Bjærgene paa Foranledning af Universitetet i Tomsk og væsenlig forfulgte botaniske og zoologiske Interesser. Dr. M. Friedrichsen stødte til Ekspeditionen i Begyndelsen af Juni i Byen Wjernyj (Stielers Atlas: Wjernoje) ved Foden af det transileniske Ala-tau Nord for Søen Issyk-Kul, hvortil han alene havde foretaget Rejsen fra Evropa igennem Transkapien og Turkestan, over Bokhara og Tashkent pr. Bane, herfra i 10 Dage og 4 Nætter med den russiske Tarantaspost til Wjernyj. Forf. gør med Rette opmærksom paa, hvilke uhyre Strækninger den centralasiatiske Forsker maa tilbagelægge, forinden han naar sit egentlige Arbejdsfelt, og om hvilke man i Evropa oftest kun har et svagt Begreb. Her drejer Afstanden fra Hamborg til Wjernyj sig saaledes, om ikke mindre end c. 6000 Km.

Tiën-shan ligger efter vore nuværende Kort imellem 40 og 46° n. Br., d. v. s. som det nordligste og mellemste Italien. Den har en Længde fra V. t. S.—Ø. t. N. af c. 2000 Km., altsaa er dobbelt saa lang som Alperne. Typisk for Bjærglandet er, at Retningen af alle dens Kæder er den samme som dettes Hovedretning. I Højde overgaar Tiën-shan langt Alperne, saaledes er „Khan Tengri“ (Aandekongen) efter Prof. Saposchnikows teodolitiske Maalinger 6890 Meter o. H., og flere andre Kamme stiger til 4 à 5000 Meter. Rundt om Tiën-shan ligger et øde, ufrugtbart Bælte af Ørken og Steppelandskaber, saaledes imellem Tiën-schan og Altai, den dsungarske Ørken; imellem den og Tibet ligger Tarimbækkenet, de østlige Udløbere forsvinder i Ørkenen Gobi, og de vestlige sænker sig ned til aralokaspiske Lavning. I disse Egne forsvinder alt det Vand, som løber ned fra Tiën-shans Gletscher og Snemasser; ikke en Draabe af det naar til Havet.

Fra Wjernyj over Mainakkæden og igennem Buamslugten til Issyk-Kul. Wjernyj er en ret anelig By med c. 23,000 Indb., og Sædet for Guvernøren i Provinsen Semirjetshensk (Syvflodlandet, saaledes kaldt efter syv i Søen Balkash udmundende Floder). Oasen, hvori Byen ligger, og som vandes ved kunstig Vanding, som altid i disse Egne, er særdeles frugtbar. Kornsorter, og alle mulige Frugter trives her i den frugtbare Løss, der overrisles igennem Kanaler fra Floden „Lille Almatinka“, ved hvis venstre Bred Byen ligger udbredt under Skyggen af frodige Havers Frugttræer,

Elme, Popler og Pile. Byen er en eneste stor Park, hvori Træhusene hist og her titte frem. Paa Grund af hyppige Jordskælv bygges Husene af Træ. Den har umaadelig brede og lige Gader, en Basar og russiske Magasiner med europæiske Varer. Indbyggerne er naturligvis for Størstedelen Russer med en Del Kirgisere i deres Tjeneste; men der lever ogsaa her adskillige tyske Købmænd, som næsten overalt i Central- og Mellemasien. I Byen drives livlig Handel, og paa videnskabeligt Liv mangler det heller ikke, saaledes findes her en meteorologisk Station, en botanisk Have og et lille naturhistorisk Museum, der tilhører den her-værende kejserlige statistiske Komite for Agerbrug og andre Erhverv. Fra nærliggende Højder har man en prægtig Udsigt mod Nord til de vide Stepper, og mod Syd til det sneklædte Ala-tau med Pik Almatinkas tresidede Pyramide. Klimaet er fugtigere her om For-sommeren end ellers i Centralasien, Morgenen begynder mest med Hede og solklar Himmel, som om Eftermiddagen gaar over i skydækket Himmel og Skylregn.

Med den russiske Post gik Ekspd. til Kasansko Borodskoje, hvorfra Rejsen nu maatte foregaa til Hest; 16 Lastheste foruden Rideheste, og med Kirgisere som Betjeningsmandskab. Her begyndte den 5. Juni den egentlige Bjærgtur, som gik over den gamle Poststation Kastek (1179 Meter), igennem Kastekslugten med dens maleriske Kløfter, med stejle Bjærgvægge af fortrinsvis rød Syenit og Granit. Terrænet er her forholdsvis øde og plantefattigt, indtil man naar Sary-dshasyk (1953 Meter) i Mainakkæden, hvor der findes prægtig Græs-vækst og utallige blomstrende Planter, som de her nomadiserende Kirgiseres Kvæg nyder godt af. Med en Afbrydelse af en Ekskursion til Kara-Konusdalen, gik Rejsen til Køgen-sas (1843 Meter) en Kirgiseraul paa c. 12 Telte, hvor der gjordes Ophold, og hvorfra fortsattes over Kara-bulak (den sorte Kilde) langs Floden Tshu til Tomak. I Dalen og paa Bjærgskraaningerne nomadiserer talrige Kirgisere, idet der her findes gode Græsgange overalt; disse var dog for Tiden næsten afgnavede af hængende Græshoppesvarme, hvis Legioner af brunrøde, uudviklede endnu ikke flyvefærdige Individuer er en Skræk og Plage i Mellem- og Centralasien. Vejret var koldt her i Juni Maaned, kun 5° C. Kl. 5 om Morgenen. Floden Tshu er paa sine Steder meget rivende og farlig at passere; fra dens Dal ser man mod Syd den imponerende sneklædte Alexanderkæde, der sammen med Mainakkæden omslutter Tshudalen.

Byen Tomak er en lille frugtbar Oase, som vandes igennem Kanaler fra Floden Tshu, og er beskyttet

af høje Popler, Pile og Elme, hvis enorme Størrelse betegner, at Oasen, der er omkranset af fattige Stepper, har eksisteret i lange Tider. Den beboes af Kirgisere og Dunganer, hvilke sidste gaar klædte i kinesisk Dragt. Byen hører til de saakaldte Semsikvarterer, d. v. s. der findes i dem et Blokhuis med Rum til Benyttelse for rejsende russiske Embedsmænd. Herfra gik Ekspd. til Sary Tomak (russ. gamle Tomak), hvor der oplevedes en mærkværdig Maade at komme Græshoppesværmen til Livs paa. Paa de dyrkede Marker, der var blevne overfaldne af Græshopperne, gravedes dybe Gruber, og Kirgiserne red nu i Krese omkring disse Gruber, 5—6 Krese indeni hverandre; Kresene gjordes tættere og tættere, og de ikke flyvedygtige Insekter joges efterhaanden ned i Gruberne, som de ikke formaede at kravle op af, og tilsidst, naar hele Gruben var fuld af Græshopper, begravdes de levende heri, idet Gruberne fyldtes med Jord. Fra Sary Tomak fortsattes Rejsen til Poststationen Dahilyaryk (1895 Meter) i Tarantas, og herfra igennem Buamslugten, hvorigennem Tshufoden bruser imellem stejle Granit og Gneisvægge; her er ogsaa højere oppe ved Tshu Sandsten, Konglomerat og Kalk repræsenteret; hist og her i Dalens Bund vokser Pile, Akasier og Berberis; men Egnene er i det hele fattige, og afgiver et vildt og uvenligt Landskabsbillede.

Igennem Buamslugten er der af Russerne anlagt en god Ridevej, ved Kok-mainak hører den snævre Slugt op, Tshudalen breder sig, Floden bliver mindre rivende og deler sig i mange Arme i Terrænet, der falder ned til Kutemaldy (ved Issyk-kuls Sydvestende), som ligger paa en udtørret Løsssteppe, kun nogle Meter over Issyk-kul (1630 Meter o. H.) Her nomadiserer en Del Kirgisere, og rundt om findes Mængder af deres Grave (saadanne er beskr. i dette Tidsskr. 17. Bd. af Anm.). Fra Kutemaldy fortsatte Ekspd. til Hest langs Sydsiden af Issyk-kul ved Terskei Alataus Fod til Prshevsk ved Søens Østende (Søen er c. 200 Km. lang). Ruten gaar over hvid Sølss med dens karakteristiske Græsbuske, over Enge og sumpede sivbevoksede Strækninger, over Lerstepper, hvor Planterne vokser i Tuer paa smaa Høje, der ligner Muldvarpeskud, over en Mængde Smaafloeder, der løber ned til den nu afløbsløse Sø, der har saa salt Vand, at det er udrikkeligt. Fuglevildtet er rigelig repræsenteret ved Søen, saaledes saas Ænder, sølvhvide Svaner, sorte Traner med røde Næb, Skarer af smaa Vandfugle, Fasaner og mægtige Ørne. Søens Vestende er meget lavvandet, i Nærheden af Bredden er Vandet smudsigt brunt, længere ude grønt og endelig dyb blaåt paa

Midten af Søen; en stadig Udtøringsproces synes at foregaa. Øde fattige Stepper med sparsom Vegetation veksler nu med smaa Oaser, hvor Popler, Pile og Kornmarker trives ved Kanaliseringen ud fra Floderne. Det er her overalt Kirgisere, der driver lidt Agerbrug. Øde og trøstesløst er Landskabet dog i Hovedsagen, mange Passer, paa indtil c. 3000 Meter, ikke særlig vanskelige, maa overskrides; de saakaldte „bel“ (kirgisisk flad Bjærgryg), og først omtrent ved Midten af Søens Sydside ved Sara Kungei faar Landskabet et venligt alpint Udseende; idet der her findes Mængder af den prægtige Tiën-shan-Fyr (*Picea Schrenckiana*). Her findes tillige prægtige Alpegræsange, og Kirgiserne bor her i stort Antal; ved enkelte Floder vokser Aprikos, Pile og Berberis; men Øst efter bliver Landskabet i Terskei Ala-tau atter øde og ufrugtbart, og først ved Pokrowskoje (1780 Meter) kommer man atter til en russisk Koloni, en lille Landsby med lige, brede Gader, en net Kirke og gode Frugthaver. Herfra, og henimod Prshevalsk opliver atter mørke Granskove, yppige Græsange og Mængder af Kirgisertelte Landskabet, og røde Konglomerat og Sandstenskrænter lyser grelt imellem de mørkegrønne Træer, der vokser helt op til Sneregionen.

Prshevalsk er en af de sædvanlige russisk asiatiske Kolonibyer; den ligger paa en kedelig udseende Læsslette og er opkaldt efter den bekendte russiske Rejsende Prshevalsky, hvis Mindesmærke staar i Nærheden ved Søen Issyk-kul. Byen har c. 8000 Indb. Tæt ved det Sted, hvorpaa Mindesmærket staar, er de stejle Bredder ned til Søen bevoksede med tætte Skove, hvori Indbyggerne fra Wjernyj nyder Sommeren i en lille Villakoloni. Fra Prshevalsk foretoges pr. Tarantaspost en Ekskursion til Landsbyen Aksu (1845 Meter), som ligger ved Floden af samme Navn, og op ad denne til de varme Kilder, (Temp. 42° C.) som ligger ved denne Flod, og hvorom der har dannet sig et lille primitivt Kursted, hvortil navnlig syge Soldater fra Prshevalsk sendes. Videre i Tarantas kørttes over den russiske Koloni Dschergés til Floden Turgén Aksu; Grunden, hvorover den støvede Postvej fører, bestaar af Løss, og man har fra denne en udmærket Udsigt til Terskei Ala-taus snedækkede Tinder. Turgén Aksus Dal, hvis Sider bestaar af Granit, og er rigelig bevoksede med Tiën-shan-Fyr, fulgtes til dens Kilder, som ligger i Terskei Ala-taus smaa, og som Regel grusbækkede Gletshere, hvor Højden stiger til c. 5000 Meter. Passet Kara-kyr (3932 Meter), som danner Vandskellet imellem Afløbene til Turgén Asku og dem til Sary-dshas; overskredes med stort Besvær;

Passet er blottet for Græs og Buske, kun enkelte Alpeblomster vokser spontant imellem Grus- og Stenmasser. Fra Kara-kyr fortsattes mod Syd i Ottukdalen, over Passet Tøpø (3708 Meter) til Külüflodens Højdal (Ottuk og Külü er Bifloder til Sary-dshas) som fortsætter sig mod Sydvest til Passet Külü (4290 Meter).

Passet Külü maatte passeres til Fods over mindre Gletsherpartier; dens Kildedistrikt er meget male-risk, idet snedækkede Toppe veksler med Moræner, Gletshere og Morænesøer. Fra Külü gik Rejsen ad den øde Irtashdal i en Bue mod Nord til Passet Terekty (3712 Meter) i Terektykæden, som syntes at bestaa af graalig Kalk; den mod Passet vendende Side af Kæden var snefri, hvorimod Nordsiden syntes dækket med ikke ringe Snemasser. Rejsen tilbage gik ad samme Vej, og Expd., der havde været delt i to Dele, hvoraf den ene var bleven tilbage for at undersøge Arpatoktyr Plateauet, der bestaar af Granit og Lerskifer, atter samledes i Mukatshydalen. Herfra drog den samlede Expd. den 15. Juli langs Floden Sary-dshas, der snor sig i utallige Bugter igennem stejle Granit og Gneisvægge, som begrænser den snævre Dal, i hvilken man synes at vandre under Jorden. Der gjordes Afstikkere mod Nord til Kopakpasset (3665 Meter) og mod Syd til Semenowgletsherne (3788 Meter) og Gletsherne ved Narynkolpasset (c. 3700 Meter). Semenowgletsherne maatte bestiges til Fods, og herfra foreligger i Værket en Række fortræffelige Fotografier. Isen var her paa Overfladen overalt stærkt bedækket med Grus nær den nuværende Gletsherende, især med utallige Lerskiferbrokker, der dannede lige saa mange smaa Smeltehuller; der fandtes mange underjordiske Flodsystemer, og hele den nederste Gletsher opløser sig i et forvirret Isbakkelandskab. Længere oppe blev Isen klarere, og især ved Tragtøerne har disses Vægge en vidunderlig prægtig blaa Farve. Slet Vejr forhindrede imidlertid længere Ophold her; Gletshernes Bredder maalttes til 2 Km. og dens Længde til 15 Km. Udsigt til den mægtige Tengri Khan naædes ikke fra Semenowgletsherne, men fra et 3884 Meter højt Plateau Nord for Ashutørkæden, hvorfra Teodolitmaalingen af Aandekongen foretoges, samt en Række Fotografieringer af Gletsherlandskabet (tengri el. tangri er et mongolsk Ord for det højeste Væsen. Anm.) Disse Billeder giver et et godt Indblik i, hvorledes et af de mægtigste i Is og Sne stivnede Højbjærgspanoramaer ser ud. Det er en Mark eller et Land af Is- og Snekegler, hvoraf en rager over dem alle.

Over det vanskelige, til Dels gletsherklædte Narynkolpas (Kol. el. kul. bet.-Sø. Anm.) fortsattes Rejsen mod

Nordøst og Nord ad Beiankolflodens Dal, hvor det tidligere ellers i Hovedsagen øde Landskab gaar over i et vildt romantisk alpint Sceneri; grønne Granitvægge, snævre Erosionsslugter, bevoksede med Gran og Underskov, rivende Floder, imellem hverandre kastede Granitblokke betegner Beiankols øvre Dal; et Par af dens Bifloder var vanskelig passable paa Grund af høj Vandstand. Dalen bliver nu bredere og bredere, og bredere, og Floden flyder i en mægtig Strøm, imellem skovbevoksede, stejle Vægge. Et yppigt Flor af Blomster, Edelweis, Forglemmigejer, Violer etc. imellem yppigt Græs dækkede Dalens Bund. Ved dens mellemste Løb ligger atter disse typiske Lasiogrostisstepper, og først tæt ved den lille Koloni Narynkol begynder atter Trævæksten, Pile og Juniperus sabina, i Form af karakteristiske Galle Priskove, som gaar over i de nedre Skove ved Flodens talrige Arme til Narynkol.

Narynkol er en lille By paa omtr. 60 Huse, som beboes af Russere, Kirgisere, Kalmyker og Sarter; især Kalmykerne med deres Haarpisk, den spidse Filt-hue og ofte skarlagensrøde Dragt, danner et paafaldende fremmedartet Element iblandt Befolkningen. Om Vinteren gaar russisk Tarantaspost fra Narynkol til Prschewalsk. Fra Narynkol gik Ekspd. med Post ned til Iliflodens Bækken, hvor Terrænet veksler med orkenagtige Stepper, smaa, kunstig vandede Oaser, hvori drives Agerbrug, og frugtbare, sumpede Engstrækninger, der er et Eldorado for Kirgiserne, der her nomadiserer i Mængde. Paa de sidstnævnte findes store kirgisiske Teltbyer, hvorover det russiske Flag vajer, og her afholdes, som i Rusland, de saakaldte Jarmarka (Aarsmarkeder), paa hvilke russiske Handlende, Sarter og Dunganer møder og gør udmærkede Forretninger med de velhavende Kirgisere. Efter at have passeret Iliflodens Bækken gjordes nogle Dages Ophold i Byen *Dsharkent*, i hvilken en Tur til det dsungarske Ala-tau forberedes. Dsharkent (687 Meter) har 16.372 Indb. (Folketælling 1897) og er en halv russisk, halv indfødt By. Af de Indfødte er især de agerdyrkende Dunganer og Tarantshis de fremtrædende. Dunganerne ligner i deres Paaklædning, Piskan undtagen, Kineserne. Trods deres tyrkiske Afstamning har de antaget kinesisk Sprog og Levevis, men er Muhamedanere af Religion. Her findes flere Moskéer, hvori den bekendte samarkandiske Bygningsstil (denne Stil kan føres tilbage til mindst 400 Aar f. Chr. Anm.) med Hvælvinger og blinde Buer med Stalaktiter er blandet sammen med den kinesiske Pagodestil i et smagløst Sammensur. Den russiske Bydel er vel forsynet med alle evropæiske Varer, og der findes en

større russisk Garnison. Den 4. August kørtes ad Postvejen til Chorgos (Nikolajevskaja) (904 Meter) og Bakuntshi (Landsby 1055 Meter) ved Floden Chorgos, hvis Bredder er skovbevoksede; Hanhaiaflejringer og brungult Konglomerat træder frem overalt i Dalsiderne. Til Hest fulgtes Floden mod Nord til Arasán (1626 Meter), hvor betydelig Skovvegetation findes i Dalen; hist og her ses de mærkelige Paddehatklipper, som af Kirgisere anses for hellige (Aulie-tash). (Aulie eller Aulia kommer af Aulat (Efterkommer) og her i Bet. af Efterkommer af Profeten, og tash bet. paa kirgisisk Sten. Anm.) (Se Olufsen: Pamir, i dette Tidsskrifts 17. Bd. VIII Hefte). Ved Arasán ligger varme Kilder med svovlholdigt Vand (Temp. 43,05 C.). Fra Arasán redes mod Vest og Nordvest over adskillige Passer med Højder indtil c. 2500 Meter, over skovløse, fattige Højstepper, igennem de til Ilidalen flydende Mængder af Smaaflovers Kilder, hvor halvkresrunde Dale, fortrinsvis Lerskifer, med høje Fyrretræer og sneklædte Tinder i Baggrunden gør Egnene overordentlig male- riske. Kirgisere nomadiserer næsten overalt i disse Egne, og flere Steder findes russiske Kosakposter og Feltlejre. Karakteristisk for alle de øvre Floddale er mægtige Grusaflejringer; i 2510 Meters Højde hører Granskovene op og giver Plads for Enebærtræerne (Juniperus sabina).

Fra Ui-tas Dalen (c. 3200 Meter) 44° 38' n. Br., 79° 48' østl. Lgd. foretoges en Ekskursion mod Øst over vanskelig tilgængelige, med uhyre Stenblokke og Firsne dækkede Passer til Søen Kasankul, som gennemstrømmes af Chorgosfloden (Kasankul bet. paa kirgisisk Kedelsøen. Anm.). Man havde ventet at finde en større Sø, men den viste sig kun at være en lille Udvidelse af Chorgosflodens øverste Løb. Efter Tilbagekomsten herfra overskredes Koksukæden (Koksu bet. paa kirgisisk blaat eller grønt Vand. Anm.) over Kara bulak (Sorte Kilde. Anm.), 3465 Meter, hvorved Ekspd. naaede Koksuflodens Dal og saaledes havde passeret rundt om Syd- og Vestsiden af den store Gletscher Kabyl-taus Fod. Kabyl-tau har, efter de medfølgende Kort, en Omkreds af mindst 60 Km. og er et overordentlig vildt Bjergland; udmærkede Fotografier foreligger derfra i Værket. Ved Ankomsten til Koksudalen var Lederen af Eksp. og flere af Mandskabet saa medtagne af Øjenlidelser, at man hurtigst maatte søge at naa den russiske Station i Kopal (45° 8' n. Br., 79° 2' østl. Lgd.). Turen hertil tilbagelagdes over de græs- og Juniperus-bevoksede Højstepper Syd om Arasánkæden, igennem Oi-sasflodens Dal, hvis Granitvægge i de lavere Regioner er beklædte

med rigelig Granskov, hvorimod Koitasbjergene (Faarefjældene) Nord derfor er ganske øde og træløse, til det Sted, hvor Korafloeden løber ud af Bjærgene i de store Kirgiserstepper omkring de talrige Bifloder til Karatal, der udmunder i Balkashsøen (Kora, Biflod til Karatal). Medens Prof. Saposchnikow fra Poststationen lidt Vest herfor kørte i Tarantas ad Postvejen til Kopal, førte Forf. Ekspd. igennem Løssstepperne ved Foden af Koranyn-tau til samme By. Kopal er, som alle andre russiske Smaabyer her, vandet ved kunstig Vanding, og Byens lave Blokhuse grupperer sig om det offentlige Parkanlæg og Kirken; den havde i 1897 2842 Indb. Fra Kopal foretoges en to Dages Tur op i Koraflodens Dal til 3657 Meters Højde i Tshashakæden, Syd for Koranyn-tau. Fra Kopal fører Vejen over et øde, skovløst Pas (2656 Meter) til den idylliske Koradal, hvor Kirgiserne nomadisere paa frodige Græsgange imellem Skove af Fyr, og hvor den rivende Flod snor sig i utallige Bugter imellem stejle Granitvægge, paa hvilke Gletscherskuringer tydelig spores; over Floden fører flere primitive, kirgisiske Broer. Et Medlem af Ekspd. maatte paa Grund af Føber fra Oasen Dshar- kent efterlades i Kopal.

Den 22. August fortsattes Rejsen ad Ruten Nord om Ala-tau til Byen Lepsinsk. Vejen gaar her over en c. 30 Km. bred, øde, støvet Løsslette til Floden Aksu og dens talrige Bifloder, hvis Dalsider i Hovedsagen bestaar af Granit, og er skovklædte (*Picea Schrenckiana*) til c. 2500 Meters Højde. Aksus Kildedistrikt og Kildesø i 3240 Meters Højde besøgte; den er malerisk omgivet af Gletscher og evig Sne, og Bjærgmassen er i Hovedsagen Granit; dog er Gletscherne af ringe Udstrækning her i de nordlige Dele af Ala-tau. Efter Overgangen over Aksu passeredes Højsletten imellem Aksukæden og Dshildykaragaikæden, hvor Højden stiger meget jævnt fra 1900 Meter i den vestlige Del til 2455 Meter paa c. 45° 12' n. Br. 80° østl. Lgd.-Grw. De vestlige Dele af disse Sletter er temmelig jævne og gennemfurede af Flødløb, medens de østlige Dele er hølgeformede og bakkede. Langs „Lille Baskanflodens“ skovbevoksede Dal over Granithøjsletterne Kok-dshata (24—2500 Meter), Syd for Lepsinsk, med deres i et Virvar imellem hverandre kastede Granitblokke, hvorimellem Fyrren gror, naaedes Lepsinsk ad Lepsaflodens Dal den 27. August. Ekspd. var nu endt og Hjemrejsen foregik til Evropa over Vestsibirien.

Forf., der rejste i Egenskab af Geolog, har taget særligt Hensyn til dette Fag, og naar man ved, hvad

det vil sige at gennemrejse et saa udstrakt Bjærgteræn i en saa kort Tid, maa man beundre ham for, at han har faaet saa meget ud af Rejsen, som han har. Hver Dag at sidde i Sadlen sine c. 6 Mil op og ned ad Passer i det uendelige, hver Dag Opstilling og Nedtagning af Lejren og det dermed følgende uundgaaelige Vrevleri med de indfødte Folk er i Længden umaadelig opslidende. For Geografiens Vedkommende kunde man vel navnlig have ønsket Oplysninger en detail om de klimatiske Forhold, da disse i Forbindelse med Bjærgarternes Beskaffenhed væsentlig har givet Centralasiens Bjærges deres nuværende, karakteristiske Udseende; men hertil har Tiden været for kort, og Værket er ogsaa uden disse et særdeles nyttigt Bidrag til vor Kendskab om Tiën-shan. Man maa ønske, at Forf. atter maa finde Lejlighed til længere Ophold i disse Egne.

Olufsen.

Dr. C. H. Stratz: Naturgeschichte des Menschen. Grundriss der somatischen Anthropologie, Stuttgart 1904, Enke.

En systematisk Fremstilling af Menneskets og Menneskeracernes Naturhistorie synes at være en vanskelig Opgave. Der har i ethvert Tilfælde ikke hidtil foreligget nogen saadan, som kan betegnes som fuldt tilfredsstillende, og det sidste, her foreliggende Forsøg i denne Retning lider ligeledes af saa væsentlige Mangler, at Opgaven fremdeles henstaar uløst. Bogen er særdeles smukt udstyret, med talrige fortrinlige Illustrationer og indeholder mange gode Ting, men i sin Helhed er den mislykket, fordi den ikke hviler paa nogen sikker Opfattelse af Mennesket som naturvidenskabeligt Objekt, og dette gælder da navnlig om dens sidste Halvdel, der behandler den egentlige Raceantropologi fra et artistisk-æstetiserende Synspunkt paa en Maade, som ikke er egnet til at bibringe Læseren nogen Forstaaelse af, hvad man i Øjeblikket ved og ikke ved om Menneskeracernes Naturhistorie.

Forfatterens Metode er den, at han udvælger, hvad han efter sit personlige Skøn anser for typiske Individier, og beskriver dem med Benyttelse af skematiske Figurer, som dem man i lange Tider har anvendt i Kunstens Tjeneste, en Metode, der kan have sin Betydning ved Tegneundervisning, men som savner al videnskabelig Berettigelse, fordi saadanne typiske Individier, hvor smukt og harmonisk byggede de end er, ikke svarer til den virkelige Racetype. Og hertil kommer endvidere, at Forfatterens Kendskab til den moderne Antropologis Opfattelse af de forskellige Menneskeracer er saa mangelfuld, at han endog taler om